

Grygorenko, Wiktor

"Oldenburg und das Wasser. Beiträge aus der Geschichte der Kartographie", Karl Otto Meyer, Oldenburg 1992 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 43/2, 174-176

1998

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Natomiast początki nowoczesnej kartografii morskiej sięgają XIV i XV stulecia naszej ery, wśród których najbardziej znane są portolany. Natomiast wiek XVI i XVII zapisał się w historii ludzkości upowszechnieniem się wielkich podróży morskich. Na podstawie ich wyników w Holandii, największym państwie morskim XVII wieku, zapoczątkowano nawet druk atlasów map morskich. Typową cechą współczesnych morskich map nawigacyjnych jest zasada szczegółowego przedstawiania ukształtowania dna morskiego, co było wcześniej niemożliwe.

W XVIII wieku centralnym ośrodkiem rozwoju kartografii morskiej stała się Anglia. W tym czasie morskie mapy nawigacyjne osiągnęły taki poziom szczegółowości jaki przetrwał aż do naszych czasów. A mianowicie:

- odwzorowanie równokątne Merkatora zdobyło ogólne uznanie, mapy zaś uzupełniane są coraz większą liczbą punktów głębokościowych;
- w połowie XIX wieku nastąpiło upowszechnienie żeglugi parowej, co zmusiło kartografów morskich do zwiększenia precyzji ukształtowania dna morskiego, szczególnie głębokowodnych basenów morskich. Jednocześnie nastąpiło uściślenie kształtu linii brzegowych w postaci map batymetrycznych, opracowywanych w trybie specjalnie organizowanych ekspedycji oceanograficznych dla potrzeb rybołówstwa.

Pomimo tak szeroko rozwiniętego frontu badań oceanograficznych najliczniejszą grupę opracowań kartograficznych ciągle stanowią mapy nawigacyjne, tak zredagowane, aby zapewniały pełne bezpieczeństwo żeglugi morskiej i rybołówstwa.

Zsatisfakcją stwierdzam, że odpowiedzi na wszystkie wątpliwości nawigacyjne, dotyczące dalekomorskich ekspedycji naukowych i praktyki połowów morskich, znajdziemy w recenzowanej publikacji. Uważam także, że jest to cenne opracowanie, jako zbiór dokumentacji potwierdzających rolę i znaczenie kartografii, jako dziedziny naukowej i działalności praktycznej w tak interesującej dziedzinie jaką jest nawigacja i żegluga morska.

Wiktor Grygorenko
(Warszawa)

Karl Otto Meyer (Red.): *Oldenburg und das Wasser. Beiträge aus der Geschichte der Kartographie*. Oldenburger Beiträge zur Landeskunde, Heft 1. Oldenburg 1992 Isensee Verlag, 76 s., 25 rys. barwnych i 11 cz.-b.

Państwowe Muzeum Nauk Przyrodniczych i Prahistorii w Oldenburgu, prowadzące badania, mające na celu poznanie kierunków rozwoju i osobliwości krajoznawczych różnych regionów geograficznych Północno-Zachodniej Saksonii, w przeszłości i współcześnie, zgromadziło bogatą dokumentację kartograficzną

dotyczącą tej problematyki. Umożliwiło to zorganizowanie, pod wysokim patronatem Ministerstwa Nauki i Sztuki Dolnej Saksonii w Oldenburgu, w dniach od 22 marca do 22 kwietnia 1990 roku, specjalnej wystawy ważniejszych i ciekawszych eksponatów tej dokumentacji.

Wystawa miała na celu zapoznanie lokalnych społeczności z wpływem miejscowych warunków przyrodniczych na przebiegi procesów formowania się różnorodności typów krajobrazu, jak również odmienności specyfiki rozwoju historycznego poszczególnych regionów geograficznych Saksonii. Wzbudziła ona tak żywe zainteresowanie kręgów naukowych i społeczeństwa, że została ponadto zademonstrowana w Niemieckim Muzeum Żeglugi w Bremerhaven (12 V–1 VII 1990 r.); następnie w Muzeum Dolnej Saksonii, na wolnym powietrzu, w Cloppenburgu (8 VIII–30 X 1990 r.); a także w basenach portowych Muzeum Żeglarstwa, w porcie Brake.

Doskonałą ilustracją bogactwa treści tej wystawy jest wydany katalog wybranych eksponatów wystawowych wraz z objaśnieniami do nich, pt. *Oldenburg und das Wasser*. Skromny katalog dał początek szeregowi publikacji, poświęconych temu tematowi. Pozwoliło to Muzeum Nauk Przyrodniczych i Prahistorii w Oldenburgu na poszerzenie swoich zainteresowań w zakresie globalnej wiedzy o naszej planecie.

Oldenburgia, jako kraina geograficzna, obejmuje Fryzję Wschodnią, region Ems i północno-zachodni zakątek Dolnej Saksonii. W swoich dawnych granicach jest to dla oceny stosunków wodnych tego regionu bardzo istotne, zwłaszcza biorąc pod uwagę rozległe obszary bagienne i sieć kanałów, kierujących swoje wody ku płaskim obniżeniom Zatoki Niemieckiej. Ciśnienie wód z zatoki zagrażało zasoleniem wód lądowych, w przypadku przerwania przez wodę wałów chroniących gleby uprawne sąsiadujących z nią terenów w głębi łądu.

Rozpoczęte pod koniec XVI wieku zdjęcia topograficzne w okolicach Oldenburga ujawniły wielką rolę licznych obiektów wodnych w tym regionie oraz pozycję Oldenburga w strukturze niemieckiego systemu wodnego, a także jego zależności od sytuacji wodnej w południowej części Morza Północnego, będące wynikiem zmienności jego linii brzegowej.

Już od XVI wieku było to przedmiotem opracowań kartograficznych. Najstarszym, zachowanym do naszych czasów, opracowaniem topograficznym tego regionu jest mapa Saterlandu pochodząca z 1588 roku, niestety nie zamieszczona w katalogu. A także wiele innych oryginalnych map garnizonu Oldenburga i okolic, pochodzących z okresu XVI–XIX wieku. Sprzyjało temu wynalezienie kombinizonu nurkowego, umożliwiającego wykonywanie pomiarów głębokości obiektów wodnych, a w następnej kolejności sporządzania map morskich wód przybrzeżnych i śródlądowych opatrywanych wieloma punktami głębokościowymi, które w połączeniu z zaznaczanymi na mapach trasami żeglugowymi, stały się bardzo pomocne z punktu widzenia bezpieczeństwa żeglugi.

W związku z prowadzonymi pomiarami głębokościowymi odkryte zostały dogodne miejsca dla budowy przystani portowych w Brake, Elsfleth, Nordenham i Wilhelmshaven, oraz służ i portowych kanałów ściekowych, które to obiekty były zaznaczane na najwcześniej sporządzanych mapach tego regionu. Zaznaczano na nich także ukierunkowanie spływu wód powierzchniowych, jako istotnego elementu w procesie organizacyjnego życia ludności, jak to ilustruje znana mapa Hrabstwa Oldenburg w skali ok. 1:180 000, z 1650 roku w opracowaniu Johanna Conrada Musculus.

Studiując zamieszczone w recenzowanym *Katalogu* przykłady map daje się zauważyć, jak szeroko w ciągu ostatniego stulecia, były rozwijane zainteresowania Muzeum Przyrody i Prahistorii w Oldenburgu dotyczące krajoznawstwa Północno-Zachodniej Saksonii, jako jego udział w procesie formułowania globalnej wiedzy o naszej planecie w miarę upływu czasu.

Jak stwierdzono, wiele informacji dotyczących między innymi, stosunków wodnych Oldenburga w strukturze niemieckiego systemu wodnego oraz zależności od niego sytuacji wodnej w południowej części Morza Północnego, dostarczały mapy topograficzne, jak wzmiankowana mapa Saterlandu z 1588 r., a także wiele innych oryginalnych map Garnizonu Oldenburskiego i okolic oraz map wójtostw wykonywanych od XVI do XIX w. Doskonałym potwierdzeniem realności tej działalności i rzeczywistych jej osiągnięć są, zamieszczone w recenzowanym *Katalogu*, faksymilowe przykłady 36 wybranych kopii map, od najstarszej z 1584 roku do 1888 roku.

Treść *Katalogu* uzupełnia zestaw literatury z zakresu: kosmografii (1 poz.); geografii (2 poz.); kroniki (2 poz.); budownictwa ziemnego (4 poz.); przyptywów sztormowych (4 poz.); sztuki żeglarskiej (1 poz.); istniejących kanałów (3 poz.); hydrografii, gospodarki wodnej i prawa wodnego (1 poz.) oraz *Tablica chronologiczna* obejmująca okres od 12 000 lat przed naszą erą do 1985 roku.

Wiktor Grygorenko
(Warszawa)

H. S e g e b e r g : *Literatur im technischen Zeitalter. Von der Frühzeit der deutschen Aufklärung bis zum Beginn des Ersten Weltkriegs*. Darmstadt 1997 Wissenschaftliche Buchgesellschaft, IX, 457 s., 15 ryc.

Prezentowane obszerne dzieło Harro Segeberga jest, jak to można odczytać w *Przedmowie*, zbiorem wykładów jego autora, prowadzonych od 1992 r. w Uniwersytecie w Hamburgu. Autor ogranicza się przede wszystkim do literatury niemieckiej, chociaż pierwszy, pisany dużymi literami człon książki: *Literatura technicznego wieku...* na to nie wskazuje. Na ograniczenie jej treści do rozważań nad literaturą niemiecką wskazywać może w tytule tylko pisana mniejszymi